

pozorně pročítáme nejen Chaloupeckého práce, ale i Ducháčkovu monografii, nemůžeme se ubránit dojmu, že Chaloupecký silně podléhal voláním doby. Jeho psaní po mém soudu zcela odpovídalo dobovému historismu, jenž na jedné straně hledal novou ideu československého státu v jeho slovanských kořenech a na straně druhé v duchu všeobjímajícího čechoslovakismu toužil odhalit počátky československé státnosti nejen na Velké Moravě, ale i v rané středověkém přemyslovském státu. Proto přišel Chaloupecký bez opory v pramenech s tezí o vládě svatého Václava a dokonce i o vládě jeho otce Vratislava I. jak na Moravě, tak na Slovensku. Paradoxní přitom je, že Chaloupecký několikrát opakoval Pekařovu tezi, že je třeba „nejprve rozumět přítomnosti a pak psát o minulosti“ a že „dobrým historikem jest jen ten, kdo má otevřené oči pro přítomnost, pro svou dobu“. Chaloupecký ve třicátých letech vskutku naslouchal hlasu a tepu doby a přizpůsobil své názory státem propagovanému čechoslovakismu. Tím se samozřejmě jako profesor bratislavské Komenského univerzity dostával opakovaně do střetu s mladými slovenskými historiky. Po květnu 1945 však do podobných konfliktů zabředal i s radikály Slavíkova či Werstadtova typu, kteří dávali najevo své pocity, že Chaloupecký, jenž své názory nezměnil, zcela přestal rozumět přítomnosti, nedokázal si klást otázky a otvírat témata odpovídající době. Jeho meziválečný historismus, jehož podstatou bylo nazírání na minulost prizmatem společenské přítomnosti, se najednou stal cizí historismu novému, pokvětnovému, jenž reagoval na již zcela odlišnou společenskou poptávku. Jako každý historismus se i ten jeho obrátil proti němu samotnému. Chaloupecký, stejně jako mnoho jeho vrstevníků, si prostě nedokázal připustit, že pokud historik začne příliš podléhat ideologiím, ztratí jeho práce nadčasovou kvalitu. Pravdou však je, že Ducháček v objevené kapitole věnované Chaloupeckého působení na Slovensku (především s. 124–252) postřehl, že onen příklon k historismu nabýval na síle ve třicátých letech, kdy Chaloupecký již nepokračoval v analytických výzkumech slovenského osídlení a kolonizace a kdy psal spíše popularizační a publicistické práce. Na rozdíl od něho bych ale otisk čechoslovakistického historismu viděl již v knize o *Starém Slovensku*.

Ducháček si trefně povšiml i jednoho nedostatku, na který upozorňovali již Chaloupeckého oponenti: terminologického neukotvení, ba přímo „nekázně“. To se odrazilo například v jeho studii o selské otázce v husitství, do níž zcela ahistoricky vnášel pojmy jako osvěcenské

myšlení; stejně vágně pracoval i s pojmy národ, národnost a národní vědomí při charakteristice etnika, jež mělo obývat „Staré Slovensko“. Totéž platí pro Chaloupeckého přehlížení rozdílů mezi středověkou teorií a praxí. V tom ale nebyl mezi historiky vyššími z Gollovy, resp. Pekařovy školy jediným. Na rozdíl od svých učitelů, kteří si na terminologii zakládali, se Chaloupecký uchýlil k básnivému, metodologicky však velmi vágnímu slohu. Možná to byla jeho vědomá manýra. Zřetelná je u něj i necitlivost vůči venkovskému prostředí a lidové kultuře, jež mu podle Ducháčka zavírala dveře k porozumění slovenskému meziválečnému životu. Jeho chladný vztah k náboženství snad zase souvisí s tím, že nebral zřetel na genezi slovenského historického povědomí, v němž především protestantská tradice hrála významnou úlohu. I pro uvědomování si těchto dobových nuancí je možné Ducháčkovu knihu považovat za jednu z nejlepších biografií československých historiků první poloviny 20. století, jaké byly v posledních dvou desetiletích napsány.

MARTIN NODL

EDICE A POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ

Christian ROHR, *Historische Hilfswissenschaften. Eine Einführung*, Böhlau, Wien – Köln – Weimar 2015 (= UTB-Band 755)

284 s., ISBN 978-3-8252-3755-4

Christian Rohr absolvoval vídeňský Ústav pro rakouský dějepis. Řadu let působil na Paris Lodron Universität v Salzburgu a uvedená kniha je jakýmsi dědictvím tamních aktivit. Dnes je Rohr profesorem dějin životního prostředí a klimatologie na univerzitě v Bernu. Je autorem řady knižních i časopiseckých statí, ale oblasti vlastních pomocných věd věnoval vedle této knihy dle svědectví jeho internetových stránek jen jednu stať v časopisu *Codices manuscripti* 26, 1999, která se zabývala pisařskými chybami. Referovaná kniha sama se skládá z tradičního okruhu tzv. pomocných věd historických, jimž předchází po stručném úvodním slově ještě dvacetistránková „pramenověda“ (*Quellenkunde*). Ta pojednává o intencionalitě písemných pramenů, jejich jazyku (resp. jazycích), ediční technice, obrazových

a reálných, tedy nepisemných-hmotných prameňech a jejich interpretaci.

Nejdřív třeba podat strukturu dalších kapitol a jejich rozsah: Diplomatika (s. 37–123), Paleografie, označeno v závorce též německy jako *Schriftenkunde* (s. 125–212), Archiv- und Aktenkunde (213–219), Historická geografie a regionální studia (s. 221–239) a „Malé“ pomocné vědy (s. 241–256). Návazné tři stránky jsou věnovány pomocným vědám historickým a internetu, knihu pak uzavírá spojený jmenný a věcný rejstřík. Na první pohled je patrné, že diplomatika s paleografií dominují, zatímco ostatní, běžně do skupiny pomocných věd zahrnované obory se zde nenacházejí buď vůbec, nebo jen okrajově. Úplná absence v jednotlivých hlavních názvech kapitol je ale jen relativní, neboť se – a to dost překvapivě a doslova v duchu systematiky zakladatelů pomocných věd ze 17.–18. století – objevují tam, kde bychom je dnes už nečekali. Sfragistika tvoří součást diplomatiky výkladem na připojených pěti stranách, na ni v téže kapitole bezprostředně a ve stejném rozsahu navazuje chronologie. Obdobně je tomu u paleografie, která je zcela propojená s kodikologií a také překvapivě jako jednu subkapitulu přináší pojednání o epigrafice.

Spojení archivnictví s naukou o aktovém materiálu je rovněž nešťastné, protože dovedeno do důsledku by sem při „archivním vidění“ patřila i diplomatika jako taková, neboť i její prameny jsou až na výjimky uloženy v archivech. A v rámci nutné proporcionality by stejně tak paleografie měla patřit do tzv. *Bibliothekskunde*. Jdeme-li dál, vidíme, že první kapitolu Historické geografie tvoří – aniž je to slovem zmíněno – historická kartografie. Proč se tu jako subkapitola nachází výklad o regionálních pramenech, které jsou ovšem vesměs prameny diplomatickými, není zdůvodnitelné, stejně jako přidání poznámky k sídlištní topografii, které sem, jakkoli jde o obor důležitý, nepatří.

Největší překvapení ale skýtá kapitola o „malých pomocných vědách historických“. Tu je pět stránek věnováno numismatice, jedna metrologii, sedm heraldice a tři genealogii. Uvědomuji si funkci publikace jako základní a pokud možno studijní příručky, přesto si myslím, že jde o nepoměr, podíváme-li se v knize na papežskou či merovejskou diplomatiku nebo na třístránkový výklad o beneventáně.

I když zaměření se na strukturu knihy vypadá jako slovíčkaření, není tomu tak, protože teprve správným postižením logických vazeb, případně stanovením paralelnosti jednotlivých jevů budeme schopni ty oblasti kulturních dějin, které „naše“ obory postihují, správně pochopit, a tudíž

i interpretovat. Rád bych tu v této souvislosti uvedl jen několik otázek, jejichž zodpovězení ponechávám na čtenáři: Listinná písma nepatří do diplomatiky? Kronikářská díla a anály se svým nekonečným počtem chronologických údajů stejně jako komputistické spisy – to vše patří do diplomatiky? Kde je časová hranice (zejména z hlediska geneze) mezi listinami a aktovým materiálem, víme-li, že i s prvními se setkáváme až do současnosti a s druhými stejně tak již od raného středověku? Třeba ale přiznat, že na s. 38 autor mluví o plynulé hranici mezi oběma kategoriemi, leč nevyvozuje z toho potřebné závěry. A dále: jaký význam má paleografie pro sledování funkce (nikoli písma!) jednotlivých nápisových kategorií? A ony „malé“ pomocné vědy? Numismatika je disciplína, která se dnes svým obecnějším záběrem do užšího okruhu pomocných věd historických většinou už ani nevejde. A pokud se tak děje, je třeba jí vyhradit místo, jaké jí co do významu patří. Ostatně i ty další malé či údajně okrajové obory, které jsem uvedl výše, by si zasloužily více místa na slunci. Uvědomuji si limity podobných příruček, nicméně i přes velkou obtížnost je třeba nalézt větší proporcionalitu (co takhle omezit osm stran o knižních iluminacích?).

Je ovšem třeba ocenit, že autor nepropadl úvahám E. Henninga (nedávno vyšlo již třetí vydání knihy *Auxilia historica*, hovořící o *Titulaturenkunde* či *Archontologie*, viz o tom v Archivním časopisu 65, 2015) a nezaplevelil pomocné vědy dalšími kuriózními disciplínami, nicméně bylo potřebí toto „státoprávní“ ohrazení učinit, aby nedocházelo k nejasnostem, nebo lépe: aby jich nebylo tolik. Teď je možné se podívat stručně na strukturu podávaného.

Jednotlivé stati, vůči jejichž informační hodnotě není třeba nic namítat, prakticky stále podávají ověřené vědění (jiná věc je jistá rozsahová disproporce) a jsou doprovázeny odkazy na literaturu. Lze se tu dozvědět o leckterých nedávno vydaných pracích, ale není-li Mabillonovo jméno uvedeno v diplomacie (jen v paleografii) a chybí-li „diplomatická bible“ H. Bresslaua či jména J. Fickera nebo L. Grosse a upozornění na jejich knihy, není to asi dobře. Samozřejmě je jednoduché vytýkat u publikací tohoto zaměření, co v jejich bibliografiích chybí. Ale jsou-li už uváděny knihy k tématu, měly by být vybírány ty podstatné. Pokud je citována netištěná disertace o středověkých knihovních katalozích kláštera v Corbie, měly by být citovány i *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz* či katalogy vydané L. Delislem a F. Ehrlem, moderní práce E. Buringha o rukopisné knižní produkci, O. Neddermeiera o knize

doby přechodu mezi středověkem a novověkem či u tištěných vzorníků novověkého písma velmi vlivné učebnice J. Neudorffera či J. Fuggera. Ale to jsou jednotliviny, na něž už dále není třeba upozorňovat a jež v případném dalším vydání mohou být doplněny. Zejména ale je třeba osvobodit „malé“ obory z područí obou dominantních a numismatice dopřát místo, jež jí patří – nebo ji rovnou vyčlenit do samostatné publikace. Stejně tak by bylo třeba z historické geografie učinit jen historickou kartografii a stránky věnované regionálním pramenům a sídelní topografii obrátit ve prospěch informací bezprostředně s textem souvisejících.

České dotyky náleží několika citacím Prahy ohledně tam vedených městských knih, ve sfragistice Přemyslu II. či v knižní malbě Václavu IV. a ne zcela přesně Karlu IV. Mihnou se tu i Cheb a ve zcela kuriózní souvislosti České Budějovice jako konečná stanice linecké koněspěžky.

IVAN HLAVÁČEK

Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta,
přeložila Anna KERNBACH za spolupráce
Magdaleny MORAVOVÉ, předmluvu
napsal Martin WIHODA, Argo, Praha
2013 (= Memoria medii aevi 18)

290 s., ISBN 978-80-257-0885-9

Výstižně zvolený titul odráží složitou situaci rukopisu, jenž obsahuje vzájemně propletená, dopisovaná a částečně torzovitá díla nejméně tří středověkých analistů postihující mimo jiné dějiny českých zemí mezi lety 1140 a 1197. Přitom vůbec nevádí, že třetí autor možná nepsal sám a pravděpodobně se nejmenoval Ansbert.

Úvodní text Martina Wihody reprezentuje tradiční předmluvu v nejlepším slova smyslu. Čtenáře seznamuje s osudy konvolutu i jeho kodikologickým stavem a představuje historickou postavu milevského opata Jarlocha, který byl autorem celé kompilace. Vyčerpávající nástin mocenských poměrů doprovází rozbor hlavních témat jednotlivých letopisů a přehled domácích badatelských koncepcí, které se je snažily interpretovat. Wihoda se také věnuje části nazývané Život opata Gotšalka a na základě nejnovějšího bádání v ní vidí možný „ideový svorník Jarlochova díla“ (s. 23). Do české historiografie rovněž po dlouhém mlčení alespoň v krátkosti vrací premonstrátské

dokumenty z doby vzniku celého kodexu. Zvláštní pozornost by si jistě zasloužilo i rozsáhlé líčení Barbarossovy křížové výpravy, na druhou stranu je pochopitelné, že předmluva nemůže nahradit samostatnou studii.

Za ediční poznámkou již následuje jádro knihy, překlad středověkých textů, které jsou řazeny do tří kapitol podle analistů uvedených v podtitulu. Celých 200 stran letopisů je hustě prokládáno poznámkami, které samotné zabírají dalších více než 30 stran vysázených drobným písmem. Zbytek svazku vyplňují tři mapové přílohy, rodokmen Přemyslovců, bibliografie a potřebné rejstříky.

Všechny zařazené analýzy jsou již dlouho dostupné v latinských edicích. Texty Vincencia a Jarlocha jsou navíc od roku 1957 zpřístupněny v kvalitním překladu Františka Heřmanského a historie Barbarossovy křížové výpravy se české verze dočkala nedávno díky Pavlu Soukupovi (první dva texty jsou přeloženy také do němčiny a Ansbert od roku 2002 do němčiny a 2010 do angličtiny). Dosud však jak editoři, tak překladatelé u nás i v zahraničí jednotlivé kronikáře oddělovali. Až předkládané vydání představuje texty společně, kopírujíc problematické rukopisné dochování plně poznámek, vpisků a oprav. Vůbec poprvé tak není Jarlochova kompilace zmrzačena, jak Martin Wihoda trefně poznamenává (s. 24). V textu jsou označeny marginální příspěvky samotného milevského opata a v poznámkách dnes chybějící folia, jejichž znění je dochováno v opisech z 18. století. Na rozdíl od Heřmanského reflektuje současné vydání také dělení textu podle originálních rubrikovaných iniciál (alespoň u Vincencia a Jarlocha). Z jazykového hlediska je podání čtivé a výrazově bohaté, přitom ale nenarušuje vyznění děl starých téměř 800 let.

Hutně formulované poznámky jsou jakýmsi pokračováním předmluvy a lze v nich sledovat jednak linku Martina Wihody, která vykládá dobové politické souřadnice a reálie, jednak části psané Annou Kernbachovou, které zásadně rozšiřují naši znalost literárních předloh středověkých analistů – u Vincencia se objevují klasičtí autoři, kdežto u Jarlocha dominují biblické citace. Překladatelka v poznámkách také vykládá autorské záměry a přibližuje původní latinské formulace. Kernbachová, která Vincenciovi i Jarlochovi věnovala monografii a několik studií, se v textu pohybuje sebevědomě a obeznaně. Je škoda, že až po vydání *Milevského letopisu* byla publikována studie Martina Šorma, která do zdánlivě uzavřené množiny textů vnesla byzantský letopis Ioanna Kinnama a tím také čerstvý pohled na Vincenciovo značně příkrášlující líčení uherského působení Vladislava II.